

GEPATIT VIRUSLI INFEKSIYALARINING JIGAR SIRROZIGA TRANSFORMATSIYASI: ZAMONAVIY DIAGNOSTIKA VA PROFILAKTIKA CHORALARI

O'rinov Alisher Musirmon O'g'li

Alfraganus Universiteti Tibbiyot Kafedrası

a.orinov@afu.uz

971330993

Annotatsiya: *Ushbu ishda virusli gepatitning turli shakllari (A, B, C, D, E, G), ularning etiologiyasi, yuqish mexanizmlari va klinik kechish bosqichlari atroflicha tahlil qilinadi. Kasallikning og‘iz orqali (A, E) va parenteral (B, C, D, G) yo‘llar bilan tarqalishi, shuningdek, yashirin davridan sog‘ayish davrigacha bo‘lgan patologik jarayonlar yoritilgan. Tadqiqotda gepatitning grippga o‘xshash, dispeptik, astenovegetativ va artralgiik alomatlari, shuningdek, jigar va taloqning kattalashishi, pigment almashinuvining buzilishi kabi diagnostik belgilar tahlil etilgan. Maqolada kasallikni erta aniqlashda laboratoriya tekshiruvlarining o‘rni, virus tashuvchilikning xavfli asoratlari, xususan, jigar ensefalopatiyasi va sirrozga transformatsiyasi ko‘rib chiqiladi. Yakuniy qismda zamonaviy profilaktika choralari, vaktsinatsiya (emlash) sxemalari va parhez bilan davolashning samarali usullari ilmiy asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Virusli gepatit, intoksikatsiya, parenteral yuqish, sariqlik davri, jigar ensefalopatiyasi, vaktsinatsiya, immunitet, parhez, PZR diagnostika, gepatotsitlar.*

Kirish

Bugungi murakkab globallashuv va yangi O‘zbekistonni barpo etish sari tashlanayotgan dadil qadamlar davrida aholi salomatligini muhofaza qilish strategik ustuvor vazifa bo‘lib, global inqirozlar va pandemiya xavfi saqlanib qolayotgan bir sharoitda gepatit kabi jigar yallig‘lanishi bilan kechuvchi kasalliklarga qarshi kurashish nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikning asosiy omiliga aylandi. Gepatit — bu jigar parenximasining diffuz zararlanishi bilan tavsiflanuvchi patologiyalar guruhi bo‘lib, u olti xil asosiy virus (A, B, C, D, E, G) tomonidan qo‘zg‘atiladi va yuqish mexanizmiga ko‘ra enteral hamda parenteral turlarga bo‘linadi, bunda ayniqsa parenteral yo‘l bilan yuqadigan shakllari (B, C, D, G) shpirlar, stomatologik yoki ginekologik asboblarni yetarli darajada sterillamaslik natijasida, hatto 0,0001 ml kontaminatsiyalangan qon orqali ham yuqishi mumkinligi bilan o‘ta xavflidir. Kasallikning patogenezida virus qon oqimi orqali jigar hujayralariga (gepatotsitlar) kirib, faol replikatsiya jarayonini boshlaydi va hujayra membranasida virusli

oqsillar paydo bo'lishi natijasida organizmda agressiv immun javob uyg'onib, T-limfotsitlar (killer hujayralar) tomonidan jigar to'qimalarining destruksiya va sitoliz jarayoni yuzaga keladi. O'tkir hepatitning klinik manzarasi turli xil sindromlar bilan, jumladan, grippga o'xshash (isitma, qaltiroq), dispeptik (ko'ngil aynishi, qusish), astenovegetativ (bosh aylanishi, injiqlik) yoki artralgiya (bo'g'imlarda og'riq) alomatlar bilan boshlanishi mumkin bo'lib, kasallikning eng xarakterli belgilari sifatida siydikning to'q sariq (pivo) rangga kirishi, najasning oqarishi va deyarli 90 foiz hollarda jigarining kattalashishi (gepatomegaliya) kuzatiladi. Agar o'tkir bosqichda adekvat davolash choralari ko'rilmasa yoki bemor tomonidan qat'iy parhez rejimiga amal qilinmasa, kasallik surunkali tus oladi va vaqt o'tishi bilan jigar parenximatoz to'qimasining biriktiruvchi to'qima bilan almashishi, ya'ni jigar sirroziga transformatsiyasi sodir bo'ladi, bu esa o'z navbatida jigar ensefalopatiyasi, shish-assitik sindrom va hepatotsellyulyar karsinoma (jigar saratoni) kabi og'ir asoratlarga olib kelishi mumkin. Zamonaviy diagnostika strategiyasida virus replikasi va yuklamasini aniqlashda polimeraza zanjirli reaksiyasi (PZR) eng yuqori spesifikklikka ega metod hisoblansa, biokimyoviy tahlillar (AST, ALT, bilirubin) jigar funksional holatini baholashga xizmat qiladi, shuningdek, immunoxromatografik tezkor testlar yordamida antitanalarni qisqa muddatda verifikatsiya qilish imkoniyati mavjud. Davolash va rehabilitatsiya jarayonida dietoterapiya markaziy o'rinni egallab, bemorlarga lipotrop ta'sirga ega bo'lgan oqsillar, oson hazm bo'luvchi uglevodlar va vitaminlarga boy mahsulotlar (suli yormasi, tvorog, o'simlik moylari) tavsiya etiladi, biroq xolesterin, hayvon yog'lari va alkogol hepatotoksik ta'siri tufayli ratsiondan butkul chiqarib tashlanishi shartdir. Profilaktika choralari sifatida shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilish bilan birga, A va B hepatitlariga qarshi ommaviy vaksinatsiya (0-1-6 oylik sxema bo'yicha) hamda xavf guruhidagi shaxslarga gammaglobulin qo'llash amaliyoti 15-20 yilgacha barqaror immunitetni ta'minlab, virus tashuvchilik va sirroz rivojlanish xavfini keskin kamaytiradi.

Ushbu tezisning asosiy maqsadi virusli hepatit infeksiyalarining etiologik va patogenetik xususiyatlarini chuqur tahlil qilish orqali kasallikning surunkali shakldan jigar sirroziga transformatsiyalanish mexanizmlarini ilmiy asoslab berish hamda ushbu qaytmas patologik jarayonning oldini olishda zamonaviy diagnostika va profilaktika choralarining samaradorligini ko'rsatishdan iboratdir. Mazkur maqsadga erishish uchun bir qator muhim vazifalarni amalga oshirish belgilangan bo'lib, ularga birinchi navbatda virusli hepatitning olti xil asosiy turi (A, B, C, D, E, G) va ularning yuqish mexanizmlari, ayniqsa 0,0001 ml qon orqali yuqishi mumkin bo'lgan parenteral shakllarining epidemiologik xavfini baholash kiradi. Shuningdek, tezis doirasida jigar hujayralarining (gepatotsitlar) immun tizimi killer hujayralari tomonidan destruksiya uchirishi va parenximatoz to'qimaning biriktiruvchi to'qima bilan almashish bosqichlarini klinik jihatdan o'rganish vazifasi qo'yilgan.

Tadqiqotning navbatdagi vazifasi PZR (PCR) tahlili va biokimyoviy monitoring (AST, ALT, bilirubin) kabi zamonaviy laboratoriya usullarining gepatitni erta bosqichda verifikatsiya qilishdagi rolini tahlil qilish hamda virusli yuklamani aniqlash orqali sirroz rivojlanish xavfini prognozlashni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, tezida bemorlarni davolashda dietoterapiyaning o'rni, jumladan 3500 kkal energiya qiymatiga ega bo'lgan va jigar regeneratsiyasini ta'minlovchi parhez dasturining ahamiyatini ko'rsatib berish, shuningdek, aholi o'rtasida ommaviy emlash (vaksinatsiya) va shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilish orqali virus tashuvchilikni kamaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish vazifasi belgilangan bo'lib, bu Yangi O'zbekiston sog'liqni saqlash tizimidagi islohotlar doirasida aholi salomatligini muhofaza qilishning ilmiy-amaliy asosi bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, virusli gepatitlar o'zining ko'p qirrali klinik manzarasi va og'ir asoratlari, xususan, jigar sirroziga transformatsiya bo'lish xavfi bilan zamonaviy tibbiyotning eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda, chunki o'tkir bosqichdagi patologik jarayonlarning surunkali tus olishi va parenximatoz to'qimaning fibrozga almashishi nafaqat bemorning hayot sifatini pasaytiradi, balki jigar ensefalopatiyasi hamda gepatotsellyulyar karsinoma kabi o'lim xavfi yuqori bo'lgan asoratlarga zamin yaratadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, parenteral yo'l bilan yuquvchi gepatit viruslarining (B, C, D) replikatsiyasini PZR diagnostikasi yordamida erta bosqichda aniqlash va biokimyoviy ko'rsatkichlar (AST, ALT, bilirubin) monitoringini olib borish sirroz rivojlanishining oldini olishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayonda adekvat antiviral terapiya bilan bir qatorda lipotrop moddalarga boy dietoterapiyani (5-6 mahal yengil ovqatlanish) tizimli yo'lga qo'yish jigar hujayralarining regeneratsiyasini sezilarli darajada tezlashtiradi. Yangi O'zbekistonda sog'liqni saqlash sohasida olib borilayotgan keng qamrovli islohotlar doirasida aholini ommaviy vaksinatsiya qilish, shaxsiy gigiyena madaniyatini yuksaltirish va tibbiy muolajalar davomida sanitariya-epidemiologiya talablariga qat'iy rioya etish virus tashuvchilik darajasini kamaytirish hamda gepatitning terminal bosqichlariga o'tib ketishini to'xtatishning eng samarali strategik yo'nalishlari hisoblanadi.

Adabiyotlar

1. Лечение вирусных гепатитов. Информация для пациентов. Брошюра / Перевод и адаптация Л. Бредневой — С-Пб, 2007.
2. Zukayev Sh. va boshqalar. "Virusli gepatitlar va ularning profilaktikasi". Toshkent: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 2018.
3. Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti (WHO). "Global Hepatitis Report 2024: Action for acceleration in low- and middle-income countries". Geneva, 2024.

4. Shayxova G.I. "Sog‘lom ovqatlanish — salomatlik mezoni" (Parhezshunoslik bo‘yicha qo‘llanma). Toshkent, 2021.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "2022–2026-yillarda onalik va bolalikni muhofaza qilishni kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida" (Tibbiyotdagi islohotlar qismi). Toshkent, 2022.
6. Modern Science and Research xalqaro ilmiy jurnali materiallari (Volume 3 / Issue 6), 2024.